

was the data on the general quantity of vehicles, cattle and domestic animals that were in possession of the city dwellers.

The results of the census became the powerful source of information for defining the existing problems of the city and searching for their possible solution. The information obtained influenced the development and realisation of many aspects of administration management and social policy at the city level.

Key words: *census, Kyiv, city dwellers, city, suburb, building, flat.*

УДК 94(477.73)''1985–1991''

О.О. Усиков

ПРОМИСЛОВА СФЕРА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х – НА ПОЧАТКУ 1990-х рр.

Метою статті є аналіз промислової сфери Миколаївщини в добу горбачовської перебудови (1985–1991 рр.) Встановлено, що Загальнодержавна економічна криза другої половини 80-х рр. не відразу вдалася взнаки в промисловому секторі Миколаївщини. На кінець 80-х рр. однією з провідних галузей промисловості Миколаївщини залишалось машинобудування. Значну вагу мало суднобудування з обслуговуючими виробництвами та енергетичне машинобудування. Також вагомими залишались кольорова металургія, електроенергетика, легка, харчово-смакова і переробна промисловості. Регрес промисловості Миколаївщини пощастило на деякий час загальмувати. Однак злам адміністративно-командної системи управління, відсутність централізованого постачання, розрив економічних зв'язків, соціальна нестабільність, розпад СРСР як цілісної держави та інші причини привели до катастрофічного стану економіки. Промисловість області разом з індустрією всієї України в першій половині 1990-го року пройшла «точку неповернення» з радянської системи координат.

Ключові слова: *УРСР, Миколаївщина, промисловість, робітничий клас, перебудова*

Метою статті є аналіз промислової сфери Миколаївщини в добу горбачовської перебудови (1985–1991 рр.). Різні аспекти, опосередковано тотожні з предметом нашого дослідження, містяться в роботах сучасних науковців Є. Горбурова, М. Шитюка, В. Шкварця.

Думка про необхідність кардинальних змін у всіх сферах радянської дійсності озвучена на квітневому (1985 р.) В сфері промисловості горбачовська перебудова розгорталася під гаслом «прискорення» темпів економічного зростання. Розробка економічної програми «прискорення» почалася ще при Ю. Андропові у 1983 р., коли в ЦК КПРС розглядалися пропозиції Держплану СРСР про перспективи розвитку економіки на період до 2000 р. Для прискорення темпів пропонувалося активно запроваджувати у виробництво сучасну техніку й високопродуктивні технології. В червні 1985 р. ЦК КПРС скликав у Москві Всесоюзну нараду з питань науково-технічного прогресу. Організатори й учасники наради переконані в тому, що всі проблеми можна розв'язати, апелюючи до активності й старанності відповідальних осіб. Після наради відбувся пленум ЦК КПУ, присвячений заходам з прискорення НТП. Його рішення дублювали рекомендації Всесоюзної наради. Суспільство не мало уявлення про справжні масштаби економічної кризи. Однак партійна бюрократія все

одно не збиралася відмовлятися від владних прерогатив у сфері управління виробництвом. Про переведення економіки на ринкові засади не йшлося. Засади реформування економічного життя не виходили за межі звичних уявлень про вдосконалення управління підприємствами [1, с. 299].

Спроба перебудувати і удосконалити систему управління економікою, спрямована на підвищення ефективності суспільного виробництва, переведення економіки переважно на інтенсивний шлях розвитку, відзначилась наданням підприємствам і об'єднанням розширених прав у плануванні і господарській діяльності, у створенні умов, що стимулювали високопродуктивну працю, прискоренні науково-технічного прогресу. В Миколаївській області в умовах даного економічного експерименту працювали 13 підприємств і організацій, у тому числі десять – Мінхарчопрому УРСР, два – Мінважмашу СРСР і одне – Мінелектротехпрому СРСР.

Аналіз підсумків першого року їх роботи в нових умовах засвідчив позитивний вплив нового механізму господарювання на діяльність підприємств: підвищилась зацікавленість працівників у більш повному та ефективному використанні наявних резервів виробництва. В цьому немало роль відіграла участь трудових колективів у формуванні планів економічного і соціального розвитку підприємства. Одним з результативних нововведень стала оцінка діяльності об'єднань і підприємств по виконанню плану реалізації з урахуванням договірних зобов'язань. Вперше за багато років усі підприємства Мінхарчопрому УРСР, розташовані на території області, виконали річний план з цього важливого показника. Підприємства харчової промисловості реалізували у рік експерименту продукції на 64,8% більше, ніж у попередньому. Відповідно до умов експерименту плановий фонд матеріального заохочення миколаївських підприємств цієї галузі збільшився на 15%. Розширено асортимент продукції, підвищилася до 57,1% від загального обсягу виробництва питома вага продукції найвищої категорії якості, за що підприємства одержали додаткові відрахування у фонд матеріального заохочення. В цілому по підприємствах Мінхарчопрому УРСР на 33,8% перевиконано план року з прибутку. Набагато перевищили плановий прибуток Засільський і Первомайський цукрові заводи, облхарчопром. Всього підприємствами харчової промисловості одержано 3 млн 849 тис. крб надпланового прибутку. Цінність експерименту у тому, що він допоміг виявити слабкі місця в економіці підприємств, об'єднань. Це залежність від суміжних організацій і підприємств, зокрема, постачальників сировини, які не відповідають за результати експерименту. Обсяги виробництва окремих товарів перевищували замовлення торговельних організацій. У таких випадках на шкоду товарообороту області підприємство реалізувало ці «зайві» товари за межі Миколаївщини, та навіть республіки. Підприємства, які включилися в експеримент, від цього не постраждали, але при цьому населенню області недодало багато товарів. Не забезпечили виконання плану реалізації з урахуванням зобов'язань по поставках, по зростанню продуктивності праці заводи підйомно-транспортного устаткування та «Електротехнік», які не підготовлені до роботи в умовах експерименту. Недоліки виявлено в утворенні фонду розвитку виробництва. Низькі нормативи фондоутворення не забезпечували на окремих підприємствах навіть умов для підтримання в робочому стані діючих основних фондів, не говорячи вже про технічне переозброєння. З 1 січня 1985 р. на Миколаївщині на роботу в нових умовах перейшли чотири підприємства Мінверстатопрому СРСР – дослідний завод мастильних систем, дослідний завод техоснастки, завод «Червоний технік», завод гідравлічних пресів, а також Кам'яномостівський завод сільгоспмашин Мінсільгоспмашу СРСР [2].

Загальнодержавна економічна криза другої половини 80-х рр. не відразу вдалася взнаки в промисловому секторі Миколаївщини. Так, якраз в досліджуваний період СПБ

«Машпроект» перетворилося на великий дослідно-конструкторський комплекс чисельністю понад 4 тис. осіб, що давало змогу забезпечувати проведення повного циклу робіт по розробці газотурбінних двигунів, редукторів, паливних і масляних систем, регулюючої апаратури та інших елементів газотурбінних агрегатів та їх відпрацювання на натуральні параметри. Завершено цикл робіт проведенням державних випробувань дослідного зразка і передачею документації ВО «Зоря» для серійного виробництва. У 1986 р. за створення мультиплікаторів великої потужності і швидкохідності та експериментального стенду групі фахівців присуджена премія Ради Міністрів СРСР [3, с. 25]. У листопаді 1988 р. наказом міністра суднобудівної промисловості СРСР перетворено в науково-виробниче об'єднання «Машпроект», що включає до свого складу конструкторське бюро, оснащене сучасними засобами обчислювальної та розмножувальної техніки, науково-дослідне відділення з комплексом лабораторій, стендів для досліджень вузлів, двигунів і редукторів, дослідне виробництво з комплексом цехів, що забезпечують виготовлення експериментальних вузлів і дослідних двигунів, а також малогабаритних редукторів. У 1985 р. НВК «Машпроект» приступило до створення двигуна М-80 – першого двигуна четвертого покоління. Він розроблявся на базі двигунів третього покоління шляхом їх форсування по витраті повітря, ступеня підвищення тиску, температури газу перед турбіною. Це дозволило при однакових вазі і габаритах двигунів отримати в 1,3–1,5 рази більшу потужність, на 10–12% кращу економічність, в 1,3 рази меншу питому трудомісткість і металоемність. Значна ступінь уніфікації цих двигунів полегшила їх освоєння в серійному виробництві і експлуатації. Розпочата конверсія дозволила спрямувати основні конструкторські зусилля і виробничі потужності підприємства на розробку і створення газотурбінних установок для газової промисловості й енергетики [3, с. 26].

Період Перебудови для виробничого об'єднання «Екватор» характеризується напруженою роботою по завершенню проектування приладів автоматики нового покоління, освоєння їх виробництва і впровадження їх в обладнання системи кондиціонування та очищення повітря. У 1986 р. поставлено на виробництво нове покоління автономних центральних кондиціонерів типу «Клімат-125» для ракетних катерів проекту «Алмаз» і кораблів на повітряній подушці проекту 12323. У вересні 1984 р. проведена восьма Всесоюзна науково-технічна конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку кондиціонування повітря на судах». У 1985 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги у створенні та виробництві спеціальної техніки виробниче об'єднання «Екватор» нагороджене орденом Трудового Червоного Прапора. Об'єднання взяло участь у виставці «Наука – суднобудуванню-89», де експонувалися кондиціонер «Клімат-125», генератор іонів, електродвигун із зовнішнім ротором і інші конструкторські рішення [4, с. 119].

12 квітня 1986 р. відбувся пленум Миколаївського міськкому КПУ, який прийняв постанову про підсумки роботи XXVII з'їзду КПРС і завдання міської партійної організації з виконання його рішень. У постанові зазначалося, що в ході здійснення рішень квітневого (1985 р.) пленуму ЦК КПРС в Миколаєві намітилися певні позитивні зрушення у вирішенні економічних і соціальних питань. Колективи підприємств міста достроково, до 25 грудня 1986 р., завершили плани по реалізації готової продукції, виробивши понад план продукції на суму 39 млн крб.

У перебудовчий період Миколаївщина підтверджує статус міста корабелів. У 1986 р. на ЧСЗ спущено на воду супертраулер «XX з'їзд ВЛКСМ» та газотурбохід «Володимир Васляєв». З початку 1988 р. завод ім. 61 комунара приступив до будівництва нової серії рефрижераторів «Бухта Руська», проект якого створило ЦКБ «Чорноморсуднопроект». Даних суден до 1990 р. побудовано 12 одиниць [5, с. 158]. На заводі «Океан» збудовані траулер «Конструктор Кошкін», рудовоз «Віктор Бакаєв». На

ЧСЗ побудовані супертраулер-рибозавод «Іван Калінін», великий морозильний траулер «Лазурний», спущено на воду авіанесучий крейсер типу «Рига», в 1990 р. – «Варяг». В 1989 р. відбулися штатні випробування авіанесучого крейсера «Адмірал Флоту Радянського Союзу Кузнецов». Поряд з будівництвом військових кораблів здійснювалося будівництво суден промислово-цивільного призначення. У березні 1989 р. на заводі ім. 61 комунара спущено на воду судно «Комунари Миколаєва», в 1990 р. – рефрижератор «Капітан Кириченко», транспортний рефрижератор «Капітан Пряха», ракетний крейсер «Адмірал флоту Лобов» [6, с. 494].

З січня 1987 р. в промисловості області на повному госпрозрахунку і самофінансуванні почали працювати шість підприємств, підпорядкованих Міністерству легкої промисловості УРСР, з січня 1988 р. – 55 підприємств різних міністерств, на частку яких припадає майже третина обсягу промислової продукції. На підприємствах, які працюють в умовах повного госпрозрахунку і самофінансування, впроваджено 553 науково-технічні заходи. Зокрема, п'ять маловідходних, безвідходних та ресурсозберігаючих технологій, у результаті чого прибуток зріс на 1,4 млн. крб. У тому числі за рахунок економії від зниження собівартості продукції – 0,9 млн. крб. Порівняно з 1986 р. у них збільшилися фонди зарплати на 5,5%, матеріального заохочення – на 21,3%, середньомісячна зарплата, включаючи виплати з єдиного фонду матеріального заохочення, – на 9% [7].

За підсумками Всесоюзного соцзмагання за 1987 р. ЧСЗ нагороджений перехідним Червоним прапором ЦК КПРС, ради Міністрів СРСР і ЦК ВЛКСМ, Почесною ювілейною грамотою і занесений на Всесоюзну Дошку пошани на Виставці досягнень народного господарства СРСР. У вересні 1988 р. в павільйоні «Суднобудування» на ВДНГ відкрилася виставка, на якій експонувалися моделі судів і машин, побудованих заводом, а також пріоритетні рішення в області будівництва суден [7.232, с. 5]. У 1988 р. в Миколаєві освоєний випуск близько 200 найменувань нових видів промислової продукції [8, с. 4]. У 1988 р. експорт товарів з області становив 32,2 млн. крб. і за рік збільшився вдвічі. Створено спільне радянсько-австралійське підприємство з розробки прибузьких гранітів «Совмабл». На експорт область поставляла океанські рудовози, дорожні машини, парфюмерно-косметичні вироби. На заводі «Океан», швейному об'єднанні, комбінаті «Червоні вітрила» створені служби зовнішньоекономічних зв'язків [9].

Складнощі у розвитку економіки поглиблювалися і тим, що під час перебування у складі СРСР, народне господарство області базувалося на суб'єктивізмі, волонтаризмі, насильстві й поневоленні. Внаслідок цього структура промисловості, з одного боку, значною мірою набула архаїчного, притаманного для колонії характеру. З другого боку, Миколаївщині нав'язувалося створення понад усяку міру й норму могутніх енергетичних потужностей, підприємств військово-промислового комплексу. Наглядним прикладом диктаторського відношення центру до промислової сфери області стало будівництво Дніпровсько-Бузького гідровузла. Даний проект мав стати одним з перших етапів створення великомасштабного водогосподарського комплексу Дунай–Дніпро. Задум перегородити Дніпро (Дніпровсько-Бузький лиман в районі Очакова) ще однієї греблею, створити нове водосховище, а воду, яка буде додатково акумулюватися, направити на потреби економіки регіону повинен був стати черговим гігантським будівництвом країни рад. Він викликав бурхливі дискусії та диспути на всіх рівнях. Вирішувалася принципово важлива для всієї економіки України проблема, визначався кардинальний напрям економічної та екологічної політики на десятиліття. Внаслідок обмеженого запасу прісної води в регіоні передбачалося створити гідровузол, однак різко негативну позицію зайняли принципові противники проекту, яких переважна більшість: Академія наук республіки, Держкомітет УРСР по охороні

природи, громадські організації, ЗМІ. Вагомі аргументи привели Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР, Інститут гідробіології, інші наукові установи Академії наук України. Будівництво Дніпровсько-Бузького гідровузла, як і всього водогосподарського комплексу Дунай–Дніпро, вкрай негативно позначилося б на екологічну ситуацію в регіоні: спорудження нового водосховища на нижньому Дніпрі неминуче призвело б до акумулювання в ньому забруднених стоків всього басейну річки [10].

На кінець 80-х рр. однією з провідних галузей промисловості Миколаївщини залишалось машинобудування. Значну вагу мало суднобудування з обслуговуючими виробництвами та енергетичне машинобудування. Також вагомими залишались кольорова металургія, електроенергетика, легка, харчово-смакова і переробна промисловості. Промислові підприємства Миколаївської області забезпечували до 50% обсягів продукції суднобудування України, близько 90% – державного виробництва газових турбін, 80% – обсягів сировини для виробництва алюмінію – глинозему, 49% – для виробництва хромових і шкіряних виробів [11, с. 8].

Однак план реалізації промислової продукції 1987 р. з урахуванням зобов'язань з поставок не виконаний. Недопоставка продукції за номенклатурою договорів становить 11,7 млн. крб. і збільшилася проти 1986 р. Особливо низький рівень їх виконання відзначений на заводах «Миколаївсільмаш», «Дормашина», підйомно-транспортного устаткування, імені 25 Жовтня, Олександрівський силікатний, Вознесенське шкіроб'єднання, Очаківський промкомбінат [12]. В 1987 р. з 154 підприємств, перевірених Миколаївським центром стандартизації і метрології, на 117 виявлено порушення нормативно-технічної документації. В 63 випадках встановлені факти реалізації продукції з відступом від вимог стандарту і ТУ на загальну суму близько трьох млн. крб. [13].

Регрес промисловості Миколаївщини пощастило на деякий час загальмувати. Зростання промислового виробництва у 1989 р. порівняно з 1985 р. становило 112,9%. Однак злам адміністративно-командної системи управління, відсутність централізованого постачання, розрив економічних зв'язків, соціальна нестабільність, розпад СРСР як цілісної держави та інші причини привели до катастрофічного стану економіки. Хвиля спаду виробництва не могла обминути й Миколаївщину. Вже в першому кварталі 1991 р. кожне друге підприємство області зменшило обсяг виробництва. Скоротився, насамперед, випуск товарів масового споживання. Надалі спад поглибився. Зупинилися підприємства ряду галузей, робітників посиляли у неоплачувані тривалі відпустки. У важке становище поставлена суднобудівна промисловість, яка забезпечувала роботою і заробітком майже 60 тис. миколаївців. Знизився обсяг перевезень на автомобільному, річковому та авіаційному транспорті. Скоротили обсяги робіт будівельники. Частина підприємств перейшла на скорочений робочий день, тиждень. Відповідно знижувалася реальна заробітна плата. Катастрофічною стала ситуація на машинобудівних підприємствах, де спад виробництва склав 20,8%. Особливо болісним становище стало на миколаївських суднобудівних заводах, основним замовником яких виступало Міністерство оборони СРСР.

Таким чином, уряд М. Горбачова не зміг вирішити найбільш гострі протиріччя в економічному житті країни. Радикальні перетворення, зроблені владою в другій половині 1980-х рр. не вивели економіку з кризи. Причини цього слід бачити, перш за все, в непослідовності тих заходів, які робилися партією і урядом у розглянутий період для вирішення проблем. Вищі керівники країни як і раніше намагалися використовувати командно-адміністративні методи управління в тих випадках, коли чисто економічні заходи не давали передбачуваного результату. Все це в кінцевому

підсумку призвело до того, що проголошена владою політика перебудови, яка спочатку підтримана значною частиною партійних функціонерів і населення, виявилася скомпрометована. Фактично горбачовська перебудова стала нібито революцією «згори», відповідно з усіма притаманними їй вадами і обмеженнями. Перебудова нагадувала реформи «хрущовської відлиги» та спроби О. Косигіна другої половини 60-х рр. Але якщо реформи М. Хрущова все-таки привели до виконання VI п'ятирічки (1956–1960 рр.), а реформи О. Косигіна – до виконання планів VIII «золотої п'ятирічки» (1966–1970 рр.), то за часів «горбачовської перебудови» не виконано жодного серйозного економічного завдання.

Список використаної літератури

1. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі / С. Кульчицький. – Київ : Темпора, 2013. – Кн. 3. – 388 с. ; Kulchytskyi S. Chervonyi vyklyk. Istoriiia komunizmu v Ukraini vid yoho narodzhennia do zahybeli / S. Kulchytskyi. – Kyiv : Tempora, 2013. – Кн. 3. – 388 s.
2. Асташкін І. Розширюючи межі нового / І. Асташкін // Південна правда. – 1985. – 23 травня. – С. 3 ; Astashkin I. Rozshyruuiuchy mezhi novoho / I. Astashkin // Pivdenna pravda. – 1985. – 23 travnia. – S. 3.
3. НПО «Машпроект» 40 лет: краткая история предприятия / О. Г. Жирицкий и др.; под ред. В. И. Романова. – Николаев, 1994. – 191 с. ; NPO «Mashproekt» 40 let: kratkaya istoriya predpriyatiya / O. G. Zhiritskiy i dr.; pod red. V. I. Romanova. – Nikolaev, 1994. – 191 s.
4. Завод «Экватор». Страницы истории / В.Х. Ромашкан и др. – Николаев : Атолл, 2003. – 222 с. ; Завод «Экватор». Страницы истории / В.Х. Ромашкан и др. – Николаев : Атолл, 2003. – 222 с.
5. Бугаенко Б. А. Николаевский кораблестроительный. Очерк истории института-университета / Б. А. Бугаенко, А. Ф. Галь, Н. М. Костенко. – Николаев : УГМТУ, 1995. – 241 с. ; Bugaenko B. A. Nikolaevskiy korablestroitelnyy. Ocherk istorii instituta-universiteta / B. A. Bugaenko, A. F. Gal, N. M. Kostenko. – Nikolaev : UGMTU, 1995. – 241 s.
6. Історія рідного краю: Миколаївщина : навч. посіб. / М. М. Шитюк (кер. авт. кол.), О. О. Баковецька, Н. М. Буглай та ін. – Миколаїв : Іліон, 2015. – 628 с. ; Istoriiia ridnoho kraiu: Mykolaivshchyna : navch. posib. / M. M. Shytiuk (ker. avt. kol.), O. O. Bakovetska, N. M. Buhlai ta in. – Mykolaiv : Ilion, 2015. – 628 s.
7. Малахова Л. Використовувати переваги госпрозрахунку / Л. Малахова // Південна правда. – 1988. – 27 грудня. – С. 3 ; Malakhova L. Vykorystovuvaty perevahy hosprozrakhunku / L. Malakhova // Pivdenna pravda. – 1988. – 27 hrudnia. – S. 3.
8. Городу Николаеву – 200 лет: О судостроительной промышленности города // Судостроение. – 1989. – № 8. – С. 3–5 ; Gorodu Nikolaevu – 200 let: O sudostroitelnoy promyshlennosti goroda // Sudostroenie. – 1989. – № 8. – S. 3–5.
9. Фирсов О. В. Контакты и контракты / О. В. Фирсов // Правда Украины. – 1990. – 21 марта. – С. 3 ; Firsov O. V. Kontakty i kontrakty / O. V. Firsov // Pravda Ukrainy. – 1990. – 21 marta. – S. 3.
10. Днепровско-Бугский гидроузел: Строительство прекращено // Правда Украины. – 1989. – 3 февраля. – С. 3 ; Dneprovsko-Bugskiy gidrouzel: Stroitelstvo prekrashcheno // Pravda Ukrainy. – 1989. – 3 fevralya. – S. 3.
11. Яцунская Е. А. Николаев от перестройки к независимости: историко-политический анализ / Е. А. Яцунская. – 2-е изд., перераб. и доп. – Николаев : Шамрай, 2008. – 324 с. ; Yatsunskaya Ye. A. Nikolaev ot perestroyki k nezavisimosti: istoriko-politicheskiy analiz / Ye. A. Yatsunskaya. – 2-e izd., pererab. i dop. – Nikolaev : Shamray, 2008. – 324 s.

12. Більше діла! : Економічний огляд // Південна правда. – 1987. – 18 серпня. – С. 3 ; Bilshe dila! : Ekonomichnyi ohliad // Pivdenna pravda. – 1987. – 18 serpnia. – S. 3.

13. Кудрич П. Поганого краще не робити / П. Кудрич // Південна правда. – 1988. – 5 квітня. – С. 2 ; Kudrych P. Pohanoho krashche ne robyty / P. Kudrych // Pivdenna pravda. – 1988. – 5 kvitnia. – S. 2.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2017 р.

О. Usykov

THE MYKOLAIV OBLAST INDUSTRIES IN THE SECOND HALF OF THE 1980S – EARLY 1990S

The purpose of the article is to analyze the Mykolaiv oblast industries during Gorbachev's-era perestroika (1985–1991). It was established that the national economic crisis of the second half of the 1980s did not immediately succeed in the Mykolaiv oblast industrial sector. In late 1980s, engineering industry remained one of the leading industries in the Mykolaiv oblast. Shipbuilding with tertiary industries and power engineering industry were of great importance, as well as nonferrous metallurgy, electric power industry, light, flavoring and processing industries. Luckily, they managed to slow down for some time the regression of industries in the Mykolaiv oblast. However, the breakdown of the administrative-command system, the lack of centralized supply, the breakdown of economic ties, social instability, the collapse of the USSR as an integral state, and other causes led to a catastrophic state of the economy. Already in the first quarter of 1991, each second enterprise of the region reduced production output. First of all, the production of mass consumption goods reduced. Later on, the recession widened. The enterprises of a number of industries shut down and the workers were made to take unpaid long leaves. The shipbuilding industry, which provided jobs and wages for almost 60 thousand of Mykolaiv people, had considerable difficulties. Some enterprises switched to a shorter working day and week. Accordingly, real wages decreased. The situation at the engineering enterprises, where the production decline amounted to 20.8%, became catastrophic. Mykolaiv shipyards, the main customer of which was the Ministry of Defense of the USSR, faced particularly painful situation. Industries of the oblast, together with the industries of whole Ukraine in the first half of 1991, passed beyond the point of no return from the Soviet system.

Key words: *Ukrainian SSR, Mykolaiv oblast, industries, working class, perestroika.*

УДК 94:314.18 (477.62) "1945/1959"(045)

N. Shypik

RURAL POPULATION OF DONETSK REGION IN 1945 – 1953 BASED ON THE MATERIALS OF THE REGIONAL STATISTICAL DEPARTMENT

The article studies the nature and typical features of changes in size and structure of the rural population of Donetsk region in 1945-1953. The war caused the reduction of the rural population, made considerable changes in age and gender structure and fertility decline. Overall during the period of 1945-1953 Stalino region's rural population increased by 20.9%, however it did not reach the prewar figures. 71% of increasing was achieved due to the natural growth which seriously declined in the times of the Holodomor of 1946-1947.

Migration made a controversial contribution to the dynamics of the population. Intensive migration flows of demobilized veterans, repatriates and deported during 1945-1946 substantially increased the number of the rural population. Instead, the state and party authorities considered the local rural population to be an important source of working force